

Експертний висновок
на електронну версію проекту підручника
«Зарубіжна література»
для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів.
Автори: О.О. Ісаєва, Ж.В. Клименко, А.О. Мельник, О.К. Бицько

Висновок:

«Про недоцільність надання підручнику грифа
«Рекомендовано Міністерством освіти і науки України».

Доцент
загальноуніверситетської кафедри
світової літератури та культури
імені проф. О. Мішукова
Херсонського державного університету,
кандидат педагогічних наук,
Заслужений учитель України

_____ (підпис)

Н.Ю. Нев'ярович

27.01.2017

Проект підручника в цілому **відповідає змістовому наповненню** структурних компонентів навчальної програми з зарубіжної літератури. Навчальний матеріал поділено на розділи у відповідності до історико-літературознавчого підходу до вивчення літератури та присвячено художнім епохам від XVIII до XXI ст. (Просвітництво – Романтизм – Реалізм – Література рубежу XIX-XX ст. – Новітня доба). Викладення матеріалу в цілому відповідає сучасним науково-методичним принципам та підходам.

З метою сприяння вирішенню спільних завдань з підготовки якісного підручника звертаємо увагу на деякі недоліки у структурі проекту підручника.

По-перше, номери сторінок, що проставлені у Змісті (с. 5-7), не відповідають фактичним номерам у тексті (починаючи зі с. 78); назва статті у Змісті та основному тексті підручника мають розбіжності: у Змісті «*Книги, що нас обирають...*» (с. 280), а у тексті «*Книжки, що нас обирають...*» (с. 279). Не на всіх сторінках проставлені номери.

По-друге, назви розділів не завжди відповідають їх змісту. Так, у розділі «... розквіт реалізму в літературі *другої* половини XIX ст..» фактичний матеріал належить іншій епосі – *першій* половині XIX ст.: це повість О. де Бальзака (1799-1850 рр.) «Гобсек» (1830 р.) та твори М. Гоголя (1809-1852), «Ревізор» (1836 р.) та «Шинель» (1838 р.). Розділ «*Стежками «старої» і «нової драми»*» містить лише твори «нової драми» Г. Ібсена та Б. Шоу. У розділі «*На захисті вічних цінностей: з літератури XX-XXI ст.*» містяться повість Шолом-Алейхема (1859-1916 рр.) «Тев'є-молочар» (1894-1914 рр.), що належить літературній добі рубежу XIX-XX ст., та твори Р.Д. Бредбері та Е. Сігела, які відносяться до середини XX століття (50-70 рр.), творів рубежу XX-XXI ст. немає.

На початку кожного розділу є питання, що актуалізують знання, читацький досвід дев'ятикласників, та епіграфи, до яких часто в кінці статей ставляться проблемно-емотивні запитання. Більшість з них є доцільними та емоційно виразними. Але трапляються, на наш погляд, і методично недоречні. Наприклад, епіграфом до розділу, присвяченому вивченню реалізму, обрано вислів:

«Романтики перебудовують світ, а реалісти думають лише про своє нутро. І. Стоун» (с. 111); епіграф до розділу *«Книжки, що нас обирають...»* (с. 279) містить неточність у перекладі слів Ніла Геймана з його лекції *«Майбутнє залежить від бібліотек»* (публ. рос.): *«Надеюсь, мы сможем дать нашим детям мир, где они смогут читать и слушать чтение, и воображать, и понимать».* У підручнику перекладено: *«Я сподіваюсь, що ми зможемо передати нашим дітям світ, де вони будуть читати і їх будуть читати, де вони будуть уявляти і розуміти»* (с. 179).

Структура викладу матеріалу в підручнику є блочною і складається з набору яскравих і методично доцільних рубрик. Кожний розділ містить історико-літературну статтю, де подаються закономірності літературного процесу, історико-культурній контекст та основні теоретичні поняття. Особистості кожного з письменників та огляду його творчості присвячена окрема біографічна стаття. Навчальні статті написані доступною мовою, містять посторінкові посилання й тлумачення нових/складних понять. Матеріал, відібраний до статей, відповідає програмі, інтересам та віковим особливостям дев'ятикласників. Разом з тим, у текстах статей трапляються деякі фактичні помилки, наприклад: мешканців країни Ліліпутії Дж. Свіфта неодноразово названо «пігмеями»: *«В Ліліпутії герой виступає в ролі спостерігача життя пігмеїв...»* (с. 26); *«... віршем «До моря» завершується північний період...»* (с. 117) замість «південний»; *«... поеми... «Цигани», розпочатої ще на півночі...»* (с. 117) замість «на півдні»; *«Ю. Чернявський»* (с. 127) замість «М. Чернявський»; *«... прогресивно налаштовані студенти критикували політику тодішнього царя Миколи II, який придушив повстання декабристів, встановив в Росії режим терору»* (с. 147) замість «... Миколи I...», невідповідним є й твердження про терор; *«...Школу юнкерів»* (с. 148), замість назви закладу «Школу гвардійських підпрапорщиків та кавалерійських юнкерів»; назва статті *«Іраклій Андроніков. Образ поета»* (с. 165) замість «Іраклій Андроніков. Образ Лермонтова»; *«... а любовну зав'язку вважає застарілою...»* (с. 197) замість «... колізію...»; *«За визначенням французького публіциста Ежена Вогюе, з гоголівської «Шинелі» вийшла вся російська*

література» (с. 200), нижче ця інформація має інше посилання: «... *твердження російського письменника Ф. Достоевського: «Усі ми вийшли з гоголівської «Шинелі»»* (с. 209); «*Які ж персонажі діють у н'єсах Б. Шоу? Сам автор поділяв їх на два типи: ідеалісти.... та реалісти»* (с. 231), точніше: Б. Шоу поділяв на три типи: ідеалісти, філістери та реалісти.

У системі літературознавчої освіти аналіз художнього тексту є головним аспектом, якому підпорядковані інші ланки та процеси опанування предмету «Зарубіжна література». У даному підручнику аналізу творів присвячено рубрику «У мистецькій майстерні письменника», яка складається з добірки фрагментів літературно-критичних статей, написаних визнаними вітчизняними та зарубіжними (у більшості російськими) літературознавцями у різні часи. Деякі з статей зберігають ідеологічну риторику свого часу, яка контрастує з сучасними вимогами до літературно-критичного дискурсу. Наприклад, використовуються ідеологічні штампи («*класове суспільство»*, «*справжній розплідник рабів»*, «*що можна побачити в першій-ліпшій буржуазній країні»*, «*ідеологічна сторона людського існування»*; «*боротьба між католиками та протестантами»*, «*мізерна нікчемність цих людців»*; «*обізнаний з діалектикою буржуазної демократії»*; «... *увага автора до змалювання людської нікчемності, як вона виявляється зовні, цебто в політичному і загалом суспільному житті»* (с. 26-28).

Структурні розділи «Скарбниця літературної думки», «Цитата для душі» містять афоризми, філософські судження митців і орієнтують учнів на інтелектуальне та духовне збагачення. Проте варто врахувати, що деякі з адресованих учням цитат, слуханих за часів їх написання, вже не є досить лояльними в сучасному суспільстві, наприклад, вислів Г. Гейне «... *поставала... проти жалюгідних людей і ще жалюгідніших богів...* » (с.108) можуть зачіпати гуманістичні та релігійні почуття читачів; слова американського критика Д. Могена «*Коли суспільство вірить, що воно якимось чином може уникнути смерті, насправді воно ще більше наближається до неї»* (с. 266) можуть сприйматися як ствердження соціальної небезпеки. Ознаки жорстокості містить вислів: «*Якщо батьків топтатимуть ногами – батьківщина загине!»* (с. 193).

Пам'ятка української історії селище Вишнівець Тернопільської області, за посиланням на О. де Бальзака, називається «*польським Версалем*» (с. 184), що може дезорієнтувати учнів; слова Г. Ібсена в наш час можуть сприйматися як прояв сексизму: «*Є дві моралі чоловіча і жіноча. Не можна жінку судити з погляду чоловічої моралі*» (с. 216); ознаки нетерпимості містять окремі висловлювання «... *жалюгідною істоткою... саме через свою фізичну мізерність*» (с. 26); «... *розповідає про виродка, якого сприймали як красеня*» (с. 65); прояви негативної експресії наявні у розділі, присвяченому сучасній літературі: «*Чи є масова культура масовою мерзенністю...*» (с. 245) та ін. (с. 243-245).

Рубрики «*Мистецькі передзвони*», «*Літературні нотатки подорожнього*», «*Цікаві особистості*» включають у себе додатковий матеріал культурологічного характеру, що містить захопливі історичні, географічні, мистецькі факти; має виховний, патріотичний потенціал; прищеплює толерантне ставлення до різних культур, розширює світогляд, зацікавлює, розважає. Разом з тим, іноді додаткова інформація переважає над основним навчальним літературознавчим дискурсом, внаслідок чого художні твори виглядають «попелюшками» серед культурологічного розмаїття.

Формування індивідуального досвіду літературознавчого аналізу художнього твору є ключовим моментом цілісної літературної освіти школярів. У даному підручнику це завдання вирішується за допомогою літературно-критичних статей (фрагментів), авторами яких є визнані літератори, мислителі різних країн та періодів. Матеріал цих статей сприяє процесам самостійного оцінювання, аналізу та синтезу інформації, надає можливості для типологічного зіставлення літературних явищ тощо. Зауважимо, що у більшості випадків немає повних бібліографічних посилань на процитовані критичні статті (наприклад, с. 41, с. 144 та ін.), відсутній список джерел і в кінці підручника. В структурі підручника, на нашу думку, бракує вагомого складника літературознавчої освіти дев'ятикласників – послідовного, системного процесу навчання учнів сучасного аналізу художнього твору, науково-методично обґрунтованого, викладеного у

відповідності до вікових особливостей учнів та конкретного етапу літературознавчої освіти; поданого на прикладах художніх творів, запропонованих чинною програмою, з урахуванням швидких ментальних змін у часовій перспективі.

Авторами підручника значної уваги приділено поетичним текстам, наданим у перекладах та мовою оригіналу (німецькою, англійською, російською), що реалізує компаративний підхід до вивчення творів. Учні запропоновано низку цікавих завдань з порівняння оригіналу та перекладів. Разом з тим, шляхи порівняльного аналізу, прийоми, критерії, навчальні приклади зіставлення творів майже відсутні у навчальних статтях (у методичній статті *«Як написати твір компаративного характеру»* цьому присвячено всього декілька порад: *«Визначте, що об'єднує і що відрізняє твори, які ви аналізуєте ... доберіть цитатний матеріал...»* (с. 283). Деякі твори, що написані більш як двісті років тому, потребують спеціальної підготовки для аналізу оригіналу та його зіставлення з перекладами. Наприклад: *«Прочитайте наведений фрагмент («Мазепа» Дж. Байрона. – Прим. Н.Н.) й порівняйте з перекладом О. Веретенченка»*; англійською мовою надається III-й розділ поеми, а у згаданому перекладі цей розділ у підручнику відсутній (с. 101-102) та ін.

Структура підручника не включає прозові або великі поетичні програмні художні твори (немає навіть фрагментів), до яких поставлені питання, запропоновані завдання, що, на нашу думку, зменшує ефективність роботи з аналізу тексту на уроці. А це більшість програмних творів.

В підручнику представлено значну кількість прекрасних українських перекладів творів, афоризмів; потужний перекладацький корпус українського перекладознавства, пізнавальні нариси про долю перекладачів та видань, широкий мистецький та історико-культурний контекст. Проте, у підручнику залишилися прикрі помилки у перекладах творів, наприклад: *«Майська пісня»* (с. 34, с.40) замість рекомендованого програмою перекладу *«Травнева пісня»*; відома цитата О. Пушкіна *«Чем меньше женщину мы любим, Тем легче нравимся мы ей»* втратила свій іронічно-філософський сенс у наведеному в підручнику перекладі

«Що менше жінку ми кохаєм, То *більше* ми до серця їй» (с. 144); у творі М. Лермонтова «И скучно и грустно!...» зник заключний рядок твору (с. 153); у запропонованому підручником перекладі М. Терещенка є чималі розбіжності з його дійсним перекладом (с. 152); приведена цитата викривляє сенс висловлювання: «*Та голос його забиває гомін повсякденних пристрастей*» замість: «Та гомін повсякденних пристрастей забиває його голос» (с. 72) та ін.

Деякі наведені у підручнику прозові переклади містять неточності, стилістичні хиби, подеколи ознаки механічного перекладу. Наприклад, у М. Лермонтова читаємо: «... узнав хорошо свет и пружины общества, я стал искусен в науке жизни...»; у підручнику: «...*дізнавшись добре світло й пружини суспільства я став вправним у науці життя...*» (с. 166) та чимало інших.

Оформлення підручника відповідає естетичним очікуванням сьогочасного читача, яскраво структурують підручник. Ілюстративний матеріал має багатожанровий характер: ілюстрації до творів, портрети письменників та перекладачів, автографи, фотоілюстрації пам'ятників, афіші спектаклів та фільмів, артефактів тощо. Разом з тим, інформаційний коментар до ілюстрацій нерідко є неповним чи взагалі відсутнім (має бути жанр, автор, назва, дата), інколи містить неточні відомості, наприклад, репродукція картини Е. Делакруа «Свобода на барикадах» (с. 64) подана до тексту про Французьку революцію 1789-94 рр., а твір присвячено подіям 1830 р.; у підручнику автором картини названий «*Клод Давид Фрідріх*» (с. 66) замість «Каспар Давид Фрідріх», назва його картини «*Подорожній і море туману*» (с. 66) замість «Подорожній над морем туману»; деякі ілюстрації замалі для запропонованих завдань (с. 163, с. 200); деякі цікаві види роботи методично не забезпечені, наприклад: «*Порівняйте поетичний та живописний образи Греції, створені Байроном і Еженом Делакруа*» (с. 105); не вказано назви твору, його немає у підручнику та ін.

2. Проект підручника в цілому **відповідає цілям і завданням освіти**, зокрема з реалізації ідей особистісно зорієнтованого та діяльнісного підходу. Складовою підручника є методична тека поточного, підсумкового контролю

знань та творчих завдань. Окрім традиційних форм є чимало новітніх, близьких до інтернет-свідомості сучасних підлітків, серед таких мультимедійна презентація, мотиватор/демотиватор, пост, стаття до блогу, макет інтернет-сторінки, буктрейлер, рекламний ролик, сценарій, режисерський коментар та ін. Чимало завдань вдало реалізують культурологічний, компаративний, перекладознавчий, інтермедіальний, творчий аспекти літературознавчої освіти. Багато цікавих різнорівневих навчальних пропозицій від авторів підручника надають учням широких можливостей випробувати, проявити себе у пошукових, творчих завданнях, але методичної диференціації рівнів завдань, маркування типу та ступеня складності завдань у підручнику майже немає. Амплітуда складності завдань є значною: від зовсім простих (*з наведених слів виберіть такі, що характеризують героїню (с. 274); перекажіть частину твору (с. 25)*) до занадто складних (*напишіть кіносценарій за повістю Е. Сігела, зніміть фільм, покажіть класу й організуйте обговорення кіно після «прем'єри» (с. 277); створити колаж, де б твір був представлений у різних видах мистецтва (с. 280), розробити макет сторінки Нори Хельмер у одній з соцмереж, наприклад, у Фейсбуці, придумати дизайн обкладинки, аватарку (с. 225), у парах скласти режисерський коментар до фільму «Шинель» (с. 200)*). До багатьох видів завдань є методичні поради в кінці підручника (с. 281-287), є також і допоміжний «Короткий літературознавчий словник».

Методично необґрунтованими, на нашу думку, є провокативні форми запитань: *«Чи доцільно залишати роман «Євгеній Онегін» у нових шкільних програмах з літератури?» (с.145); «Чи потрібно сучасному українському школяру вивчати твори Пушкіна?» (с. 145); «Чи потрібно твори Гоголя включати до нової шкільної програми?» (с. 208)*. Методично невваженими, на наш погляд, є завдання, які ведуть до поверхневих суджень, некомпетентних висновків, наприклад: *«Якби ви були у комітеті Нобелівської премії, кому б і з яким формулюванням порадили б дати премію...» (с. 246)* (зауважимо, що це можуть бути автори літератури ХХІ століття, з якою діти тільки-но починають

знайомитись); як ви оцінюєте переклад конкретного перекладача (чи достатньо у дітей компетентності у цій справі?) (с. 94).

Вагомим є діалогічний аспект викладу матеріалу підручника, який реалізований у зверненнях до учнів, проблемних запитаннях у кінці навчальних статей, анонсах до розділів підручника, а також у завданнях, які актуалізують індивідуальний читацький та соціальний досвід дев'ятикласників.

Підручник написаний виразною, проте строкатою мовою, і в цьому є дискурсивна ознака сучасності: це своєрідне віддзеркалення багатоголосся і тих літературознавців, які досліджували та перекладали твори, і авторів, котрі писали окремі розділи підручника й перекладали критичні матеріали. Разом з певним позитивним аспектом такого дискурсу, є й критичний. Це стосується проблеми написання власних імен «Е. Сігел» (с. 242, с. 269 та ін.) (в українських виданнях Е. Сігал), «Фридерик Шопен» (с. 66). У тексті підручника залишилися граматичні та пунктуаційні огріхи, стилістичні вади (не перебираючи на себе складну професійну роботу редакторів, коректорів, знавців української мови, наведемо помічені нами випадки): немає в кінці декількох запитань знаку «?» (с. 8) «*сентимен талізму*» (немає знаку переносу) (с. 35); «*Віктора Гюго... Адама Міцкевича... О.С. Пушкіна*» (серед названих митців ініціали – лише у Пушкіна) (с. 65); «*І.А Дубашинський*» немає крапки після А. (с. 86); «*широко поширений у західноєвропейській думці*» (с. 97), помилка у цитаті «*у кількох походах на татарів*» (с. 97) замість «*татар*»; «*байроновському баченню*» (с. 97) замість «*байронівському*»; «*... картиною людини, прив'язаною до коня*» (с. 97) замість «*...прив'язаної до коня*»; «*2016 г., режиссёр А. Галимов*» (с. 99) замість українського перекладу; «*Олександр І і на весні*» (с. 116) зайве і; «*Про композиційні особливості роману о. пушкіна*» (с. 140) замість «*... О. Пушкіна*»; «*М. [перенос] С. Мартинов*» (с.160); «*Поняття про Онегінську строфу*» (с. 6) замість «*... онегінську строфу*»; «*... у княжній Мері*» (с. 160) замість «*... у княжні Мері*»; «*...Мері. І різних знайомих поета...*» (с. 160) треба з'єднати речення; «*Істина не завжди приємна,але істина – понад усе. Уільям Теккерей,*» (с. 176), немає пробілу, зайва кома, треба «*Вільям Теккерей*»; «*... фальшивість норм*

сучасного суспільства» (с. 182) замість «...тогочасного суспільства»; «...селище Вишнівець» (с.184) замість «... селище Вишнівець»; «...оболонки реальний подій» (с. 192) замість «...оболонки реальних подій»; «хлестаковщина» (с. 206) замість «хлестаковщина»; «...завтра вже може бути запізно.» (с. 266), треба крапку поставити після лапок; у цитаті Ростислава Доценка (с. 279) не вистачає пробілів між словами; «Блог (відт англ...)» (с. 287), замість «Блог (від англ..)»; «Письменникові... не вдавалося знайти роботу й він вимушений був...» (с. 71) «Письменникові... не вдавалося знайти роботу, й він вимушений був...»; довільний перенос багатьох слів; «...Шолом -Алейхема» (с. 251) є пробіл перед дефісом; «Жанна Д'Арк» (с. 229) замість «Жанна д'Арк»; «портретні деталі» (с. 203) замість «портретні деталі»; «... відвідати № 147» (с.190) замість «...відвідати будинок № 147»; «... для його творчості...» (с. 196) замість «... для своєї творчості...»; «... К.-Д. Фрідріха» (с. 66) замість «... К.Д. Фрідріха» та ін..

Прочитавши проект підручника, ознайомившись з запропонованими сучасним різновидами навчальних та творчих завдань, висловлюю пропозицію: започаткувати відкритий методичний Інтернет-кабінет (для учнів та вчителів) для опанування новітніх форм презентації навчальної інформації та творчої реалізації набутих знань, у відповідності до сучасних підручників та з урахуванням різних рівнів підготовки школярів та відмінностей викладацького досвіду учителів.

Стислі терміни експертизи та технічні особливості дистанційного опрацювання даного проекту підручника обмежили наші можливості більш ретельного вивчення та глибокого аналізу даної праці. Щиро бажаю колективу авторів та видавців успішного завершення роботи над підручником, який на даному етапі його підготовки, на наш погляд, ще не відповідає суворим критеріям грифа «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України».

З повагою, Нев'ярович Н.Ю.